

Fru Frida Karlsson och maken C. J. Karlsson ÖC-foto

"Då var det värde i stråna"

— Det är en annan värld vi lever i nu för tiden. Ja, det är sig så olikt allting, att man inte kan tala om att tiderna har ändrats, utan det är rätt och slätt en ny värld. De yngre förstår inte, vad man talar om, när man berättar om slit och släp för bara 40—50 år sedan. Jag har en dotter i Norrland, och när jag talar med henne om hur vi hade det i vår ungdom, så är det precis som om hon inte förstode.

Det är fru Frida Karlsson o n, Aspedalen, Dags mosse, som berättar om sina ära och makens vedermödor under nybyggartiden. Deras slit för tanken till nybyggaren Isak i Markens gröda men inte till en tid som ligger vår så nära. Fru Karlsson fortsätter:

— Jag minns, hur vi måste gå upp kl. 2 på natten för att bärga ströpel (fräkenväxter) i Tåkern. Den kunde vi slå när som helst på dygnet, men när det gällde att binda den, måste vi vara uppe i ottan, medan ströpel var något fuktig av dag. Det är en skör växt, och när den är torr, är den alldeles oduglig att binda med. Den blir precis som glas. Från Aspedalen till Tåkern är det en halv mil. Jag hann aldrig binda mer än ett par timmar, förrän det var dags att gå hem igen för att väcka barnen och se till, att de kom till skolan. De hade sju km. att gå till skolan i V. Tollstad. Cyklar hade de naturligtvis inte på den tiden utan de måste gå i ur och skur, alla sju barnen. Nu finns det en skola alldeles invid Omberg, bara ett par km. härifrån. Förr, innan det växte något i vår mossen, lade vi ned mycket arbete på att ta reda på ströpel och starr. Ströpel sätte vi i dösar, och på vintern, när isen bar, körde vi hem den. Vi lade dösarna på bottnar av rörvass, för att de skulle hålla sig torra. Det vart ett praktigt foder, ett riktigt kraftfoder, som nästan var bättre än klöver. Jag vill lo-

va, att det vart mjölk också, och jag är säker på att det skulle löna sig att bärga ströpel än i dag, om det inte funnes så gott om billigt foder att få på lättare sätt. Vid en gård i trakten sålde de nvligen korn till grönfoder, och det för så billigt pris som 40 kr. pr tunnland, bara för att det hade kommit lite landhavre bland kornet. När man kan få foder så billigt, har ju ingen människa råd att kosta arbete på sjöfoder och löv.

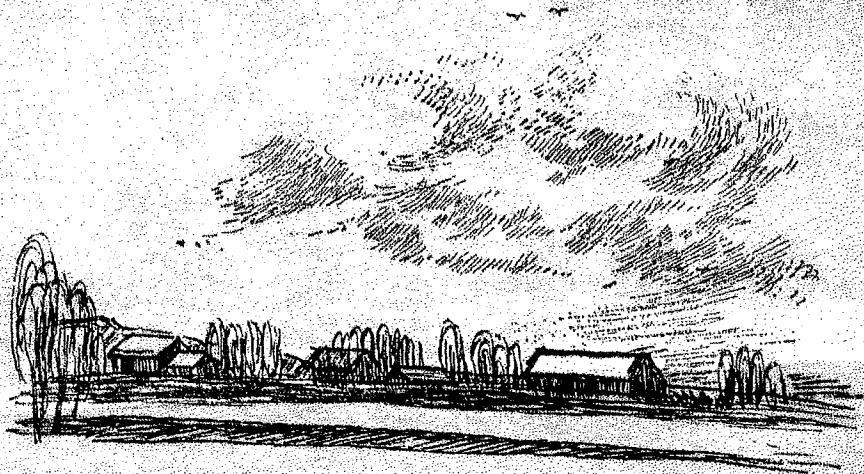
— Ända från skogsbyrden och Grennahället kom folk till Tåkern för att bärga ströpel för bara 45 år sedan, bekräftar fru Karlssons make, lantbrukare C. J. Karlsson. De brukade ligga vid Tåkern en hel vecka i sträck och dösa ströpel.

— Vi levde helt och hållet på våra djur första tiden, återtar fru Karlsson, och för att hålla livet på dem och få dem att mjölka, hade vi att arbeta, bara arbeta. Vi fick arbeta mycket mer för två eller tre kor än för hela familjen. Då var det värde i grässtråna, kan jag tala om! Innan ströpel var färdig att slå, gick vi på kvällarna till Omberg och repade gräs åt korna. På dagarna var min man på arbete på annat håll, men när vi lagt barnen, bar det iväg till Omberg. Där kunde vi hålla på och repa till midnatt. Nu behöver vi inte längre hålla på så där, och det skulle inte gå heller. Men när vi var unga gick det. För resten går allting, när det måste göras, och det var t. o. m. roligt alltihop.

— Men, avslutar hr Karlsson, nog är det konstigt, att jordbruket numera avkastar så mycket, att det inte lönar sig? Förr var det fattigt och eländigt, för att jorden gav för litet. Det var brist på foder och mat. Men nu finns, det så mycket av allt, att det är svårt att bli av med det. Och det tycks inte vara lättare att klara sig i överflöd än i brist. Ja, nog lever vi i en annan värld.

Quilvis

Vardagsmat i Dagsmosse

VID DAGSMOSSE

När C J Karlsson bara var en liten gosse,
så höll man ännu på att odla i Dagsmosse,
och ofta blev väl skörden knapp, men Tälcerns stränder
istället rikligt vimlade av fisk och änder.

Om våren kunde man gå barfota på stranden
och fänga gäddorna med nästan bara handen.
De vältrade sig rygg vid rygg i lek på sankta beten,
så folket jaktiskt tröttnade på fiskäteten.

Om vintern stod det fisk i alla öppna vakar,
där trängdes gäddor, gösar, abbarrar och lakar.
En kost av fisk och fågel är ej alls så galen
till vardags, medgav Karlsson ifrån Aspedalen.

Ragnar

Stenåldersliv i Dags mosse

Under sommaren rullar en ras-lan oavbruten ström av bilar och bussar förbi Örnberg i Dags mosse. Tusentals människor stiger upp på Hjässan. Därifrån ser de hit a Tåkern och mossen med dess nära 100 småbruk med halmläckta ladugårdar och prydliga bostadshus. Då är det mycket som turistarna vill veta. Hur länge är det sedan mossen odlades, och hur mycket sänktes Tåkern, för att odlingen skulle bli möjlig? Kan ske någon också undrar, hur de första nybyggarna levde.

De första frågorna vällar inga svarigheter. På 1840-talet sänktes Tåkern sex fot. När sänktningsarbetet avslutades 1847, hade 3.328 tunnland dröjle ännu åtskilliga år för den blev odlingsbar.

Emanuel Gren hette den forste nybyggaren i Dags mosse. Han var skogsarbetare och tjärbrännare. På vintrarna högg han ved på Örnberg, men på somrarna hjälpte han till med mossodling. Han begärde aldrig annat i ersättning än ett få ta vara på de stubbar som han bröt upp på omkring en meters djup under mossens yta. Tallstubbarna fanns också i svartmossen, men de var troligen odugliga att bränna tjära av. Gren nöjde sig med de stubbar som han hittade

i vitmossen. De var friska och doftade av kåda. Tallstubbarna på en meters djup i Dags mosse! Det är ju på en meters djup som golvet till stenåldersboplatsen vid Alvastra påträffades i samma mosse. Kanske Gren bröt stubbar som var lika gamla som golvet vid boplatsen? Men Grens liv i Mossen hade flera likheter med stenålderslivet än så.

Innan någon annan hade slagit sig ner på mossen, hade Gren byggt sig en stuga där och en ladugård för två kor. Han odlade potatis och råg, och en av de äldsta nybyggarna i Mossen, C. J. Karlsson i Aspedalen, mindes Gren som en gammal man som var rädd för råg med släga. Gren var gammal då, och gammal var hans stuga. Den var trälagen mera lik en stenåldersbygd än en nutida bostad. Tjeldet, golvet, var nertrampat under jorden. Gren hade spikat bräd-lappar på reglar och lagt ut till golv, men någon trosspörlan hade han inte, utan teldet var lagt direkt på marken.

Även C. J. Karlssons far och morfar var nyodlare i mossen. Spidern berättade odla 1880. Att bygga i mossen var ingen lätt sak på den tiden. Det fanns ingen väg ditåt, men Karlssons far kunde köra sten

och annat byggnadsmaterial någon kilometer. Längre ut stod glädvat-ten här och där, stora öppna kärr. Sista kilometern måste man bära sten, tegel och bräder fram till stället, där han skulle bygga. Det var gott nog att han byggde bostad och ladugård i samma långa, vid östra västra g. v. ett rum för kon. Tåkern gjorde han av frinningar, som han läckte med fångbalm, och ovan på alltihop lade han torv. När han efter många år byggde en ny stuga, hade mossen satt sig så mycket, att han slapp att bära sten och virke.

I den första stugan föddes C. J. Karlsson. Han blev själv nybyggare i mossen strax efter sekelskiftet, och när han odlade hittade också han samma slags tallstubbarna som tubben Gren, väldiga bjässar som nätte ända till en meter eller mer i diameter. Kanske de är jämnåriga med stenåldersboplatsen vid Alvastra?

Ännu en likhet med stenåldern. Så här berättade Karlsson själv för 12-15 år sedan.

— I min barndom var det ingen konst för nyodlarna att få en annula sovel i kärran var det fullt av annula. Det och i Tåkern fanns det fisk ibland. När jag var fyra eller fem år gick vi på stranderna och såg på fisk med spö. Mor var fortvildad, för att jag kom hem med för mycket fisk. Jag kunde ha plockat precis så mycket fisk som helst. En gång gick jag ut på isen med min morfar Oskar Rydbergs som för

resten är uppväkbara med snö. Här och där var det små vaken i isen, och där stod gåddorna och gapade efter luft som hungriiga prisar. I lektiden brukade de ligga tätt packade ända upp mot land, och när man gick på stranden, började de kring benen, så att man kunde ta dem i luften med händerna. I diketerna från mossen till Tåkern var det alltid fullt av fisk i värfloren.

*

Jä, så där föreställer vi oss i allmänhet, att folk levde under stenålderns varmare perioder. Ett glömligt befolkat land, där fisk och andra matnyttiga djur fanns i överflöd. Inga större bekymmer för maten under vår sommar och höst. Då var det lätt att samla för vinterbehovet. En paradisk tillvaro, tror vi. Ja, kanske. Men det är mycket som vi inte vet. Vi kan bara gissa. Och för resten, människan lever inte på bara fisk och fågel. Vi har så mycket annat som saknades i äldre tider och som t. o. m. de första nyodlarna i Dags mosse saknade. Vem vill avstå från sådant för att leva stenåldersliv?

Men de grova tallstubbarna på en meters djup under mossen, vad säger de? Jo, när tallarna växte där måste klimatet ha varit torrare, och de bör ha vuxit samtidigt som spöet lades på den utgrävda stenåldersboplatsen vid Alvastra. Var för länge några pollenprov från stubbe från mossen? Det vore ett gott sätt att övertyga sig om åldern.

Av Elis Åström